

DOI: <https://www.doi.org/10.36719/2663-4619/79/59-63>

Rübabə Elşəvər qızı Həsənlı

Bakı Dövlət Universiteti

magistrant

hasanlirubabe@gmail.com

1950-1990-CI İLLƏRDƏ ALINMA SÖZLƏRİN TƏDQIQI İLƏ BAĞLI MƏSƏLƏLƏR

Xülasə

Məqalədə 1950-1990-cı illərdə dilimizə daxil edilmiş alınma sözlərin xüsusiyyətləri əks etdirilmişdir. 1950-1990-cı illərdə alınmalar barəsində verilmiş fikirlər təhlil edilmişdir. Ərəb, fars, rus mənşəli, eləcə də rus dili vasitəsilə dilimizə keçmiş sözlər tədqiqata cəlb edilmişdir. Məqalədə alınmalarla bağlı bir sıra dil faktlarına toxunulmuşdur. Bu məqalədə alınmaların həm fonetik, həm semantik, həm qrammatik xüsusiyyətləri ilə bağlı məsələlər aydınlaşdırılmışdır: alınmaların yazılış və tələffüzə görə dəyişməsi, morfoloji quruluşunun dəyişməsi, milli şəkilçilərimizi qəbul etməsi, ictimai həyatın bütün sahələrində istifadəsi kimi əlamətləri diqqət mərkəzində olmuşdur.

Açar sözlər: alınma sözlər, rus mənşəli sözlər, ərəb mənşəli sözlər, beynəlmiləl sözlər

Rubaba Elsever Hasanli

Issues related to the study of derived words in 1950-1990

Abstract

The article reflects the characteristics of derived words introduced into our language in 1950-1990. Opinions on acquisitions in 1950-1990 are analyzed. Words of Arabic, Persian, Russian origin, as well as words translated into our language through the Russian language were involved in the research. The article touches on a number of language facts related to acquisitions. This article clarifies issues related to the phonetic, semantic and grammatical features of borrowings: changes in spelling and pronunciation, changes in morphological structure, adoption of our national suffixes, use in all spheres of public life.

Key words: derived words, words of Russian origin, words of Arabic origin, words of international origin

Giriş

Hər bir dildə olduğu kimi Azərbaycan dilində də lüğət tərkibinin müəyyən bir hissəsi başqa dillərdən gəlmə sözlərdən ibarətdir. Alınma sözlərdilin inkişafında xüsusi mövqe tutmuşdur. Dilin quruluşunda müxtəlif leksik, semantik, qrammatik xüsusiyyətlərə malik növbənöv alınma sözlərə rast gəlirik. Bu da dövrün ictimai-siyasi həyat şəraitindən, dövrün tələbindən irəli gələn bir məsələdir.

Azərbaycan dilindəki gəlmə sözlər mənşə etibarilə müxtəlif olmuşdur. Bunların bir qismi, şərqdən - ərəb, fars, türk-osmanlı dillərindən, başqa bir hissəsi isə qərbdən rus və latın, italyan, ispan, fransız, ingilis, alman dillərindən rus dili vasitəsilə alınmışdır. Sözlərin bir hissəsi şifahi danışığı yolu ilə, digər bir qismi isə mətbuat, kitab vasitəsilə dilimizə daxil edilmişdir.

Z.Ə.Əlizadə "Azərbaycan dilinin lüğət tərkibinin zənginləşməsi yolları haqqında" məqaləsində alınmaları bir neçə növə ayırmışdır:

1) Rus dilindən olduğu kimi alınır, onun xarici qabığı dəyişmir və Azərbaycan dilində işləklilik qabiliyyəti qazanır: radiasiya, kompensasiya, katalizator, fond, veteran, statistika, kompleks, deviz. Bəzən söz alınır, milli şəkilçilərimiz əlavə edilir.

2) Rus dili vasitəsilə kalkalar hesabına söz alınır. Bunlar daha çox birinci növ təyini söz birləşmələri formasında olur. Yenidənqurma, maddi-texniki ehtiyat, özxərcini ödəmə kimi sözlərdə kalkalar tam şəkildə özünü göstərmişdir. Dilimizdə bir də yarımçıq kalkalar hesabına artım olmuşdur. Bu zaman bir tərəf tərcümə olunmur, digər tərəf tərcümə olunmuşdur: irimiqyaslı tədbir, kompleks proqram, sosial – sima, aqrosənaye kompleksi, qeyri-qara torpaq zona, konstruktor üsulları, təsərrüfatçılıq metodları, istehsal daxili təsərrüfat hesabı, idarəetmənin təşkilat strukturu, avtovaxidmət, iqtisadi mexanizm təbiiqi. Bəzi hallarda isə ərəb dilindən alınan leksik vahidlər dilin passiv fonddundan aktiv fonduna keçir, tənəzzül, təhqiq etmək sözlərini bura aid etmək olar (Həsənov, 1989: 17-18). R. Rüstəmov "Rus

dilinin Azərbaycan dilinə müsbət təsiri tarixinə dair bəzi qeydlər” məqaləsində qeyd etmişdir ki, müxtəlif sahələrlə bağlı məfhumları ifadə edən terminlərin Azərbaycan dilində qarşılığı olmadığı üçün onlar iki başlıca yolla əmələ gəlir. İlk növbədə, məfhumları ifadə edən sözləri əvəz edərək tərkiblərini ərəb və fars dillərindən almaq olar. İkinci üsulla isə sözləri rus dilindən olduğu kimi qəbul etmək olar. R. Rüstəmov rus dilinin Azərbaycan dilinə təsirini, rus dili vasitəsilə dilimizə alınma sözlərin keçməsinə XIX əsrin ikinci yarısı ilə bağlayır. Bir sıra rus mənşəli terminlərin M.F.Axundovun yaradıcılığı vasitəsilə dilə gəldiyini sübut edir. (Rüstəmov, 1953: 98-99).

B.T.Abdullayev “Alınma sözlərin Azərbaycan dilinin sinonimikasında rolu” məqaləsində milli sözlərimizlə alınma sözlərin paralel işlənməsi ilə bağlı ətraflı məlumat verilib. Hətta alınma sözlərin də bir-birilə sinonim olduğunu, onların sinonimliyinə iki qrupa ayrıldığını qeyd edir: 1) eyni bir dildən alınmış sözlər sinonim ola bilər. 2) müxtəlif dillərdən alınmış sözlər sinonim ola bilər.

Dilimizdə paralel şəkildə işlənən bir sıra alınma sözlər var ki, onların hər ikisi eyni dildən götürülmüşdür. Məsələn, dəlil (ərəbcə) – sübut (ərəbcə), nalə (farsca) – fəryad (farsca), artist - (avropa mənşəli) aktyor (avropa mənşəli). Dilimizdə bir sıra ərəb mənşəli sözlər milli şəkilçilər qəbul edərək bir qisim sözlərin sinonimi kimi çıxış edə bilər: məsələn, -lı⁴ şəkilçisi vasitəsilə, təqsirli – müqəssir, hörmətli – möhtərəm, ehtişamlı – möhtəşəm, -çı⁴ şəkilçisi vasitəsilə, səyyahətçi – səyyah, tənqidçi – münəqqid, -lıq⁴ şəkilçisi vasitəsilə, sükunət – sakitlik, əsirlik – əsarət, lətiflik – lətafət və s. (Budaqova, 1963: 75-84)

Ərəb və fars dilindən düzəlmiş bir sıra feillərdə də sinonimliyi görürük: heyrətlənmək – təəcüblənmək, kədərlənmək – qüssələnmək, hirsələnmək – qeyzlənmək, vidalaşmaq – xüdafizləşmək, xəstələnmək – naxoşlamaq və s.

Azərbaycan dilində müxtəlif dillərdən alınmış alınmaların paralel şəkildə işləndiyini də görürük: güzəran (fars) – həyat (ərəb), eyvan (ərəbcə) – balkon (Avropa mənşəli), məqbərə (ərəbcə) – movzoley (Avropa mənşəli), (ərəbcə) – adres (Avropa mənşəli), rüb (ərəbcə) – kvartal (Avropa mənşəli), buket (Avropa mənşəli) – dəstə (fars). (Budaqova, 1963: 83)

Sinonim olan fars və ərəb sözlərinin bir qisminə fars, digər bir qisminə isə milli mənşəli şəkilçilər artırmaqla yeni sözlər yaradılmışdır. Məsələn, qəbiristan (ərəbcə) – məzarlıq (farsca), füsunkar (farsca) – məftunedici (ərəbcə). Bəzi feillərin kökündə də bu paralelliyi görmək mümkündür: günahlandırmaq (farsca) – təqsirləndirmək (ərəbcə), vahimələnmək (ərəbcə) – xoflanmaq (farsca), əfsunlamaq (farsca) – sehirləmək (ərəbcə) və s. (Budaqova, 1963: 75-84)

B.T.Abdullayev məqaləsində bildirir ki, alınma sözlərin Azərbaycan dilinin sinonimikasının zənginləşməsində böyük rolu vardır. Lakin dildə həddən artıq alınma sinonimliyinə, alınma paralelliyinin mövcud olması müsbət hal deyildir.

G.İsmayılovanın “Azərbaycan mətbuatında rus dilindən və rus dili vasitəsilə ilə başqa dillərdən alınmış söz və terminlər” adlı məqaləsində rus dilindən alınmış bir sıra sözlərin xüsusiyyətləri ilə bağlı məqamlara diqqət edilmişdir:

Rus dilindən və rus dili vasitəsilə alınmış bir sıra alınma sözlərdə morfoloji-sintaktik cəhətdən bir sıra xüsusiyyətlər özünü göstərmişdir. Rus dilindən keçən bəzi sözlər başqa sözlərlə əlaqəyə girərkən fonetik-morfoloji cəhətdən bir sıra dəyişikliyə uğramışdır. Buna demokratik, demokrat, komitə kimi sözləri misal göstərmək olar. Azərbaycan dilində işlənən demokrat sözü rus dilində həm isim, həm də sifət vəzifəsini daşıyır. Azərbaycan dilində də bu söz hər iki vəzifədə işlənmişdir. Azərbaycan dilində isim formasında rus dilində olduğu kimi демократ formasında işlənmişdir. Sifət kimi işləndikdə isə olduğu kimi qalmır, demokratik formasında işlənir. Rus dilindən alınmış komitə sözü öz əsl formasını КОМИТЕТ şəklində saxlaya bilməyib, fonetik cəhətdən Azərbaycan dilinin öz qanunlarına uyğunlaşdırılmışdır. (Budaqova, 1963: 98)

Rus dili və rus dili vasitəsilə alınmış bir sıra sözlər isə öz əslini olduğu kimi saxlayıb, bunlar rus dilinin morfoloji xüsusiyyətlərinə uyğun şəkildə qəbul edilmişdir. Məsələn, komisiya, komadır, protest, sosialist, sosializm, mitinq, konstitusiyaya, avtonomiya, bürokratiya, konflikt, konfrans, feodalizm, büro, jandarm, komandan, kapital, imperialist, kapitalist, milis, komanda, kommunizm, qvardiya, kartoçka, partiya, burjuaziya, bolşevizm, sovet, fraksiya kimi sözlər buraya daxildir. (Budaqova, 1963: 99). G. İsmayılova rus dilindən alınıb, olduğu kimi saxlanılan sözləri quruluşuna görə iki qismə ayırmışdır:

1) kök sözlər – soyuz, syezd, matros, komissar, diktatura, daşnak, post, rada və s.

2) düzəltmə sözlər – sosializm, sosialist, kommunizm, kommunist, imperialist, imperialism (Budaqova, 1963: 99)

Rus dilindən və rus dili vasitəsilə başqa dillərdən alınmış bir sıra sözlərə milli mənşəli şəkilçilər artırılmaqla yeni mənalı sözlər yaradılmışdır. Məsələn – çı⁴ şəkilçisi vasitəsilə, makinaçı, qvardiyaçı, daşnakçı kimi sözlər, - lıq⁴ şəkilçisi vasitəsilə, kommunistlik, komandanlıq, komissarlıq kimi sözlər yaradılmışdır.

Rus dilindən və rus dili vasitəsilə alınmış bir sıra sözlər söz birləşmələrinin tərkibində işlənmişdir. Bəziləri ikinci növ təyini söz birləşmələri formasında olmuşdur: bolşevik komitəsi, protest mitinqləri, kommunist partiyası, burjua demokratiyası, burjua batalyonları və s. Bir qismi isə üçüncü növ təyini söz birləşmələri formasında olmuşdur: sosialistlərin protestosu, ingilislərin politikası və s.

Rus mənşəli sözlərin iştirakı ilə yaranan söz birləşmələri tutduğu yerə, vəzifəsinə görə müxtəlif şəkillərdə olmuşdur. Dilimizdə birinci tərəfi rus dilindən və rus dili vasitəsilə başqa dillərdən alınmış sözlərlə ifadə olunan birləşmələr mövcud olmuşdur. Məsələn, texniki əməliyyat, sosialist vəzifələr, demokratik əsaslar, kapital zülmü, burjua milliyətçiləri, sosialist inqilabı, neftin milliləşdirilməsini və s. Ədəbi dilimizdə ikinci tərəfi rus mənşəli sözlər təşkil edən söz birləşmələri də olmuşdur: ümumi konfrans, milli komitə, hərbi komissar, izdihamlı mitinq, seçki kuponları, inqilab komitəsi, qurultay proqramı və s. (Budaqova, 1963: 102)

Alınmalar əsasında yeni söz yaradılması sovet dövründə daha kütləvi xarakter daşmışdır. Ayrı-ayrı alınma sözlər əsasında yeni düzəltmə sözlər, mürəkkəb sözlər, söz birləşmələri yaranmışdır. Məsələn, plan sözü əsasında planlı, plansız, planlaşdırma, planauyğun, iş planı, dərslər planı və yaxud da elektrik sözündən elektriklişdirilmə, elektroavtomatlaşdırma, elektrik sobası, elektrik zəngi və s. sözləri yaranmışdır.

Rus dilindən alınmış sözlər və terminlər dilə daxil olaraq onu zənginləşdirmişdir, lakin milli dilin sabitliyinə təsir göstərə bilməmişdir. Belə sözlər və terminlər Azərbaycan dilinin daxili inkişaf qanunlarına tabe olmuş, bu qanunlar tərəfindən idarə edilmişdir, bir sıra yeni söz və terminlərin yaranmasında iştirak etmişdir.

Nəsir Məmmədov “Dilçiliyin əsasları” kitabında dilimizə keçən ərəb-fars mənşəli sözləri üç qismə ayırmışdır:

1) Bir qisim ərəb, fars mənşəli sözlər dilimizdə sadə söz kimi işlədilərək, leksik şəkilçi qəbul etməmişdir: dünya, zaman, əhali və s.

2) Bəzi ərəb, fars mənşəli sözlər isə öz dilinin leksik şəkilçisini qəbul edir, milli leksik şəkilçiləri qəbul etməmişdir: lazimi, daxili, naməlum.

3) Əksər ərəb, fars mənşəli sözlər isə Azərbaycan dilinin leksik şəkilçilərini qəbul edib, müxtəlif məzmunlu sözlər yaratmışdır: qüdrətli, təşviqatçı, qəhrəmanlıq və s. (Məmmədov, 1961: 77)

Muxtar Hüseynzadə ərəb-fars mənşəli sözləri dörd qismə ayırmışdır:

Birinci qrupa həm şəkilçə, həm də məzmunca tamamilə azərbaycanlaşmış sözlər aiddir ki, ümumxalq dilinin sözləri içərisində qaynayıb-qarışmışdır. Həqiqətən də, adam, kağız, zaman, nağıl, nahar, rahat, salam, hava, cavan, dənə, təmiz, xəmir, sətir, şəkil, şəhər və s. kimi sözlər

İkinci qrupa məzmunca tamamilə azərbaycanlaşmış, lakin şəkilçə dilimizin fonetik qanunlarına uyğunlaşmamış sözlər daxildir. Belə sözlər milli sözlərimizlə elə qaynayıb-qarışmışdır ki, yalnız şəkil cəhətdən ərəb-fars mənşəli olduğunu müəyyən etmək olar: şagird, katib, məktub, aciz, əla, insan, müharibə, müqayisə və s.

Üçüncü qrupa şəkilçə Azərbaycan dilinə uyğun gələn, məzmunca tamamilə azərbaycanlaşmış sözlər aiddir. Bu qrupa daxil olan sözlər həm ərəb, fars mənşəli, həm də milli şəkilçilərimizi qəbul edirlər: ədəb, ədəbli, biədəb, şöhrət, şöhrətli, şöhrətpərəst.

Dördüncü qrupa daxil olan sözlər ümumxalq danışığı dilində deyil, yalnız ədəbi dildə işlənmiş, məzmunca azərbaycanlaşmış, formaca Azərbaycan dilinin fonetik qanunlarına uyğunlaşmayan sözlər aiddir. Belə sözlər mətbuat vasitəsilə geniş xalq kütlələrinə yayılmışdır: irtica, istehkam, imtina, intişar, təzminat, təşəxxüs və s. (Hüseynzadə, 1963: 8-10)

N.M.Xudiyev “Ərəb və fars mənşəli sözlərdən Azərbaycan dili şəkilçiləri vasitəsilə söz yaradılması” məqaləsində ərəb və fars mənşəli sözlərin milli sözlərimizlə qaynayıb-qarışmasını dil faktları ilə sübut edir. Azərbaycan dilinin məhsuldar şəkilçiləri ilə ərəb-fars mənşəli sözlərin birləşməsindən yeni sözlər yaranmışdır. –çı⁴ şəkilçisinin iştirakı ilə Azərbaycan dilinə, xüsusilə sovet dövründə ictimai istehsal sahələri ilə əlaqədar məna bildirən təsərrüfatçı, zərbəçi, tədarükçü və s. kimi sözlər daxil edilmişdir, bu şəkilçinin iştirakı ilə ərəb-fars mənşəli sözlərdən sosializm ictimai quruluşuna dair ictimai və inzibati

vəzifə mənası bildirən yeni sözlər əmələ gəlməsini qanunçu, nəzarətçi, təşkilatçı kimi sözlərdə müşahidə etmək olar. Təbiiyyəti, təbliğətçi, mühazirəçi, inqilabçı kimi sözlər də bu məhsuldar şəkilçi vasitəsilə formalaşmışdır. Ərəb-fars mənşəli sözlər əsasında sosializm ictimai quruluşu ilə bağlı olaraq israfçılıq, təsərrüfatçılıq, qənaətçilik kimi sözlər yaradılmışdır. Sovet dövrünə qədər ki Azərbaycan ədəbi dilində, habelə sovet dövrü ədəbi dilinin ilk mərhələsində ərəb-fars mənşəli bigünah, bivəfa, bihünər tipli sözlərin işlədilməsi səciyyəvi idi, sonrakı dövrdə isə -sız⁴ şəkilçisi alınma sözlərdəki -bi ön şəkilçisini əvəz etmişdir, həmin əvəz olunmalar tezliklə lüğətə daxil olmuşdur. (Hacıyev, 1988: 59-64)

Ə.Z.Abdullayev “Alınma sözlərin orfoepiyası” məqaləsində alınmaların dilimizə qəbulu zamanı hansı fonetik xüsusiyyətləri qəbul etməsi, alınmaların fonetik cəhətdən dəyişib-dəyişməməsi məsələlərinə toxunur. Dilimizdə bir sıra rus və Avropa mənşəli sözlər vardır ki, istər ahəng qanunu, istərsə də digər fonetik-qrammatik hadisələr həmin sözlərə təsir etməmişdir, öz ilkin variantını qoruyub saxlamışdır. Admiral, adres, akademiya, arxiv, atom kimi sözləri belə sözlər cərgəsinə aid etmək olar. Dilimizə daxil olmuş rus və Avropa mənşəli sözlərin əksəriyyəti müxtəlif fonetik, orfoqrafik, hətta semantik dəyişikliyə uğramışdır. (Əliyev, 1985: 15-24)

Rus və Avropa mənşəli sözlər dilimizə daxil edildiyi zaman onlarda səsdəyişmələri özünü göstərir. Bu səsdəyişmələrinin bir səbəbi rus və Avropa dillərində olan bəzi səslərin Azərbaycan dilində olmamasıdır. Başqa saitlərə nisbətən “o” saiti daha çox dəyişməyə məruz qalmışdır. Məsələn, panoram-panoram, avtopark -avtapark, proyekt-prayekt, monoloq -manaloq və s. Həmçinin samit dəyişmələri də bir qisim sözlərdə özünü göstərmişdir. Məsələn “r” səsi Azərbaycan dilində “g” səsi ilə əvəz edilmişdir: генерал – general, геолог – geoloq, гитара- gitara, гинеколог-genekoloq, “r” səsi Azərbaycan dilində “h” səsi ilə əvəz edilmişdir: гармония- harmoniya, -hektar, гимн-himn, гибрид-hibrid. Dilimizə keçmiş rus, Avropa mənşəli sözlərdə səs düzümü hadisəsinə daha çox təsadüf edilmişdir: drama-dram, aksiyoma-aksiom, abbreviatura-abreviyatur, opponent-apanent və s. Alınma sözlərin tələffüzü zamanı səsartımı hadisəsinə də rast gəlinir: dialekt -diyalekt, patriot -patriyot, kalsium – kalsiyum, neon-neyon, realizm – reyalizm, ateist-ateyist. (Əliyev, 1985: 15-24)

Abdulla Qarayev “Müasir Azərbaycan dilində Avropa mənşəli leksik alınmalar” kitabında Avropa mənşəli alınmaların qəbulu, mənimsənilməsi, dilimizin qanunlarına uyğunlaşması, təsnifi kimi problemlərdən bəhs etmişdir. Dilimizdə Avropa mənşəli alınmalar bu hallarda işlənmişdir:

- 1) Termin kimi işlənən alınma sözlər olmuşdur: tanges, kotanges, novella, kalka.
- 2) Coğrafi adları vermək üçün müraciət olunmuşdur: La-Manş, Temza.
- 3) Tərcümə ədəbiyyatlarında tərcüməyə gəlməyən sözlər şəklində dilə daxil olmuşdur: biznesmen, turist, servis.
- 4) Siyasi məzmunu vermək üçün istifadə edilmişdir: separat, neofaşist, neokolonializm.
- 5) Milli koloriti vermək üçün işlənmişdir: dollar, kovboy, reyxstaq və s. (Qarayev, 1989: 73)

Abdulla Qarayev Avropa mənşəli sözləri məzmununa görə də qruplaşdırmışdır:

- 1) Geyim adları bildirənlər: qalstuk, cemper, sabo, makentoş, qalifey.
- 2) Yemək adları bildirənlər: pudinq, kotlet, omlet, buterbrod, şokalad, keks.
- 3) Yaşayış yeri bildirənlər: kotec, villa.
- 4) Musiqi və rəqs adları bildirənlər: tanqo, reqston, cazz.
- 5) Çalğı aləti adı bildirənlər: fileyta, fortepiano, mandarina, gitara.
- 6) Ümumi olaraq incəsənətlə bağlı olan: opera, libretto, balerina.
- 7) Məşğuliyyət forması: biznes, tred-yunion.
- 8) Müraciət bildirənlər: ser, senyor, centilmen, leydi.
- 9) Vəzifə adları bildirənlər: prezident, lider, kansiler.
- 10) İçki adları: fanta, pepsi, kola, konyak.
- 11) Pul adları: dollar, funt, sterlinq, peni, frank.
- 12) İdmana aid olanlar: karate, cdo, voterbol, pinq-ponq. (Qarayev, 1989: 74)

Alınma sözlərin dildə işlənmə dərəcəsi, səviyyəsi eyni deyildir. Bu baxımdan Türkan Əfəndiyeva alınmaları bir neçə qrupa ayırmışdır:

- 1) Ümumişlək sözlər və istilahlər
- 2) Beynəlmiləl terminlər
- 3) Eqzotik sözlər
- 4) Varvarizmlər

5) Arxaik alınmalar

Alınma sözlərin bu qrupları arasında müəyyən əlaqələr olmuşdur. Məsələn, vaxtilə M.F.Axundovun, N. Vəzirovun, C. Məmmədquluzadənin əsərlərində varvarizm olmuşdur, universitet, konsul, deputat, poçt, parlament kimi sözlər bu dövrdə artıq ümumişləklilik hüququ qazanmışdır.

Yalnız ümumi isimlərdə deyil, xüsusi isimlərdə də başqa dillərin təsiri duyulur. Səlim Cəfərov qeyd edir ki, dilimizdə şəxs adlarının əksəriyyəti ərəb-fars mənşəlidir: Süleyman, Əli, Məhəmməd, Mustafa, Xəlil, Cəbrayıl, Səməd, Aysə, Əhməd, Xuraman, Rahim və s. Bu adlar əsasən islam dininin təbliği ilə bağlı olaraq dilimizə daxil olmuşdur.

Tofiq Hacıyev “Alınma söz və internasionalizm” adlı məqaləsində beynəlmiləl sözlərin alınma sözlər başlığı altında öyrənilməsinə qarşı çıxmışdır: “Dilçilikdə internasionalizmlərin alınma sözlər içərisində öyrənilməsi meyli vardı. Bu meyl ümumi dilçilikdə aradan qalxsa da, Azərbaycan dilçiliyində beynəlmiləl sözlər yenə də, alınmalar başlığı altında öyrənilir.” (Həsənov, 1989: 74-75)

Nəticə

Alınmaların vətəndaşlıq hüququ qazanması üçün bir sıra cəhətləri nəzərə alınmalıdır:

- 1) Alınma sözlər Azərbaycan dilinin müəyyən fonetik və qrammatik qanunlarını qəbul etməlidir.
- 2) Alınma sözlər Azərbaycan dilinin ən azı iki üslubunda işlənməlidir.
- 3) Alınma söz semantik cəhətdən müstəqil olmalıdır.
- 4) Alınma söz termindir, elmin bu və digər sahəsində müntəzəm şəkildə işlənməlidir.

Dilimizdə milli mənşəli sözlərlə dublet olan, sinonimlik təşkil edən alınmalar dildən mümkün olduğu qədər çıxarılmalıdır. Belə olduqda milli mənşəli sözlərin istifadəsinə üstünlük verilməlidir. Dildə lüzumsuz söz artımının qarşısı alınmalıdır, dilə hər alınma sözü qəbul etmək olmaz.

Ədəbiyyat

1. Budaqova, Z.İ. (1963), Dilçilik məcmuəsi: Nizami adına Ədəbiyyat və Dil İnstitutunun əsərləri. XVII cild, Bakı: Azərb. SSR EA.
2. Budaqova, Z.İ. Ələkbərova, A.Q (1978), Müasir Azərbaycan dili: 3 cildə. I cild, Bakı: Elm.
3. Cəfərov, S. (1982), Müasir Azərbaycan dili: leksika, Bakı: Maarif.
4. Dəmirçizadə, Ə. (1962), Azərbaycan dilinin üslubiyatı, Bakı: Azərtədrisnəşr.
5. Əfəndiyeva, T. (1980), Azərbaycan dilinin leksik üslubiyatı, Bakı: Maarif.
6. Əliyev, K.Y. Vəliyev, K.N. Bağırov, Ə.A. Həsənov, Q.M. (1985), Nitq mədəniyyəti məsələləri: elmi əsərlərin tematik məcmuəsi, Bakı: ADU.
7. Hacıyev, T.İ., Əzizov, E.İ., Vəliyeva, G.Q. (1988), Azərbaycan dilinin tarixi leksikasına dair tədqiqlər: elmi əsərlərin tematik məcmuəsi, Bakı: Azərbaycan Dövlət Universiteti.
8. Həsənov, H.Ə. Əliyev, K.Y. Əhmədov, T.M. (1989), Azərbaycan dili leksikasının məsələləri: Elmi əsərlərin mövzu məcmuəsi, Bakı: Azərbaycan Universiteti.
9. Hüseyinzadə, M. (1963), Müasir Azərbaycan dili: fonetika, morfolojiya, Bakı: Azərtədrisnəşr.
10. Məmmədov, N. (1961), Dilçiliyin əsasları, Bakı: Azərtədrisnəşr.
11. Qarayev, A. (1989), Müasir Azərbaycan dilində Avropa mənşəli leksik alınmalar, Bakı: Azərbaycan Universiteti.
12. Qurbanov, A.M. (1967), Müasir Azərbaycan ədəbi dili, Bakı: Maarif.
13. Qurbanov, A.M. (1985), Seyidov Y.M. Müasir Azərbaycan ədəbi dili, Bakı: Maarif.
14. Rüstəmov, R. (1953), Ədəbiyyat və Dil İnstitutunun əsərləri/ Azərb. SSR Elmlər Akademiyası, Nizami ad. Ədəbiyyat və Dil İn-tu. V cild, Bakı: Azərb. SSR EA.

Rəyçi: f.ü.f.d. dos. Cavanşir Muradov

Göndərib: 23.04.2022

Qəbul edilib: 20.05.2022